

VAN NATURE

VAN NATURE

DE NATIONALE PARKEN VAN NEDERLAND

Marcel van Ool & Marieke Schatteleijn

TERRA

INHOUD

Inleiding \ 12
Natuurgeluk

Lustoorden en stille heide \ 14
Nationaal Park Veluwezoom

Varen en vooral gewoon kijken \ 24
Nationaal Park De Alde Feanen

Botanische schatkamer en vogeledorado \ 36
Nationaal Park Schiermonnikoog

Nieuwe kansen voor de natuur \ 48
Nationaal Park Drents-Friese Wold

Veel meer dan alleen 'de grote stille heide' \ 60
Nationaal Park Dwingelderveld

De loop van het water \ 70
Nationaal Park Drentscha Aa

Van kust tot kasteel \ 82
Nationaal Park Hollandse Duinen i.o.

Van schelpenbank tot sterrenhemel \ 96
Nationaal Park Lauwersmeer

Iconische natuur met een geheim \ 106
Het Nationale Park De Hoge Veluwe

Vogelparadijs \ 120
Nationaal Park Nieuw Land

Machtige vergezichten \ 132
Nationaal Park Sallandse Heuvelrug

Rijk van water \ 144
Nationaal Park Weerribben-Wieden

Van hoogtepunt naar hoogtepunt \ 158
Nationaal Park Duinen van Texel

Soortenrijkdom onder 'de rook van de Randstad' \ 170
Nationaal Park Zuid-Kennemerland

Beroemde bossen, onverwachte ontmoetingen \ 182
Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug

Ruimte voor natuur \ 194
Nationaal Park De Biesbosch

Nieuw leven van verveend gebied \ 208
Nationaal Park De Groote Peel

Rijkdom op arme zandgrond \ 220
Nationaal Park De Maasduinen

De toekomst is groen \ 232
Van Gogh Nationaal Park i.o.

Uniek en wonderschoon \ 242
Nationaal Park De Meinweg

Plek voor plevieren \ 254
Nationaal Park Oosterschelde

Mozaïek van landschappen \ 270
Grenspark Kalmthoutse Heide

Bezoekersinformatie \ 282
Fotoverantwoording \ 284
Colofon \ 288

Coverbeeld: slenken (NP Lauwersmeer)

De wereld
leeft, en ik
hoor daarbij

NATUURGELUK

Dat God de wereld schiep maar dat de Nederlanders hun eigen land maakten, is een cliché van jewelste. De uitdrukking werd al halverwege de zeventiende eeuw gebruikt, en daarna is nog veel meer land gemaakt.

En niet alleen gemaakt, ook verder ontgonnen en geëxploiteerd. Met hout, veen, steenkool en gas hebben we gestookt. Moerassen zijn ontwaterd, plassen en meren, soms ontstaan door afgraven van veen, werden bedijkt en drooggemalen. Rivieren en beken legden we in een vaste bedding. Van de zandgronden was nog maar 150 jaar geleden zo veel begroeiing verdwenen dat ze stoven als woestijnen. Vervolgens zijn die terreinen weer vastgelegd, vaak door aanplanting van naaldbomen. En toen moesten de grootste inpolderingen en ruilverkavelingen nog komen. Die leverden ons de beste landbouwgronden ter wereld op. Voeg daar een gestaag groeiende bevolking aan toe, en de vraag dringt zich vanzelf op: hoe zit het met de natuur in dit verhaal van mensen en hun land?

Van die natuur is ontegenzeggelijk veel verloren gegaan: complete landschappen en tal van soorten. Van de andere kant is het gelukkig ook zo dat heel veel planten en dieren een plek vonden in die door mensenhanden gevormde wereld. Het schoolvoorbeeld daarvan zijn de weidevogels (de naam alleen al). Hierbij is het goed om te bedenken dat hun oorspronkelijke, wilde leefomgeving grotendeels verdwenen was, en dat hun voortbestaan afhankelijk was geworden van een boerenbedrijf dat echter na de Tweede Wereldoorlog onherkenbaar zou veranderen. De natuurbescherming uit die tijd was sterk gericht op 'houden wat je hebt', en dat betekende vaak beheren van kleinschalige maar rijkgeschakeerde percelen door middel van oude landbouwtechnieken, zoals hooien. En dat gebeurt nog steeds.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw kwam daar een nieuwe opvatting bij: 'de natuur beheert de natuur'. Daarmee werd bedoeld dat je situaties schept waarin planten en dieren vrijelijk kunnen bewegen en verdwenen soorten op eigen kracht kunnen terugkeren. Aanvankelijk is daar meestal flink wat ingenieurswerk voor nodig, om bijvoorbeeld voldoende water vast te houden, en ontbrekende schakels in het natuurlijk proces, zoals grazende zoogdieren, worden door de mens het gebied in gebracht. Daarna is de natuur

aan zet. In feite heeft de mens dan geholpen om de basis van natuurlijke systemen weer op orde te krijgen, en de verwachting is dat het ze veerkrachtiger maakt bij bijvoorbeeld klimaatverandering. Daarnaast heeft Nederland ook nieuwe landschappen aangelegd ten behoeve van de natuur.

Deze twee opvattingen over enerzijds natuurbehoud en anderzijds herstel en ontwikkeling zijn belangrijke pijlers onder het werk van terreinbeheerende organisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en De 12Landschappen. Alledrie hebben zich ook ten doel gesteld om waardevolle cultuurlandschappen te bewaren. En ondanks alle druk op de ruimte en sterk verschillende opvattingen over wat daarin moet gebeuren, is het nog steeds zo dat je in Nederland – als nergens anders ter wereld – op korte afstand van elkaar de meest afwisselende en rijke landschappen aantreft.

Toen wij voor dit boek op pad gingen, of herinneringen ophaalden aan eerdere reizen langs de Nederlandse nationale parken, kwamen we daar steeds op uit: het is de afwisseling die blijft verrassen. En die is er niet alleen tussen de nationale parken onderling, ook binnen één gebied stonden we vaak versteld van de verscheidenheid. Voorbeelden te over in dit boek.

Wat een plezier was het om Nederland te verkennen! Met zeker ook hier en daar pijnlijke momenten, wanneer we zagen hoe een gebied verdroogt, met eiken waarvan de kroon in juli al kaal is. Of bij vennen, waar door vermessing het meeste leven uit verdwenen is. Dat soort zaken laten we niet onbenoemd. Maar er was ook nog iets anders, wat dieper gaat, laten we het natuurgeluk noemen. Dat is er wanneer je de natuur ontmoet, even niet bezig bent met je eigen gedachten en muizenissen. Die momenten, hoe klein ook, worden herinneringen voor het leven: de vierklelibel

die op je landt, een streep zonlicht die in het water van de beek valt, een hert dat je tussen de bomen ontwaart, een dikke hommelmot die zoemt in het vingerhoedskruid, maar ook: de zeearend die je even van onwaarschijnlijk dichtbij ziet.

Nationale parken zijn er in soorten en maten, van enorm tot relatief klein. Sommige worden door heel veel partijen beheerd en bestuurd, een ander, zoals De Hoge Veluwe, is van één stichting. Bij allemaal gaat er een behoorlijk bestuurlijk apparaat schuil achter wat je als bezoeker ziet. En niet alle nationale parken bewegen dezelfde richting uit. Maar er is een droom uitgesproken voor de toekomst. Die droom heet Nationale Parken Nieuwe Stijl en er wordt hard aan gewerkt.

Terwijl vroeger een nationaal park vaak begrensd werd op basis van eigendom in één hand of door de bestemming 'natuur' in beleidsstukken, wordt bij de grootte van parken nieuwe stijl gekeken naar vanzelfsprekende natuurlijke samenhang. Het gaat dan bijvoorbeeld om het hele stroomgebied van een beekdal, een stuwwal met de omringende kwelzone (dat wil zeggen waar water, dat een lange ondergrondse weg aflegde, weer bovengronds komt) of duinen met zee, strand en binnenduintrand. In dit boek wordt bij verschillende parken een doorkijk geschetst naar die toekomst.

Wij kijken ernaar uit. Vooral ook omdat we weten hoe funest versnippering nu vaak is voor de natuur. Samenhang dus, en daar komt iets groters achter vandaan. Want de ene samenhang gaat in de andere over, in feite totdat je de wereld rond bent. Wie op die manier kijkt, ziet dat natuur grenzeloos is. En wanneer je dat buiten zo ervaart, dan word je echt even opgetild. \

Marcel van Ool & Marieke Schatteleijn

p. 2 De zaaddoos van een klaproos (NP De Groote Peel)

p. 6 Droogte op de Marker Wadden (NP Nieuw Land)

p. 8-9 Gewoon schildmos (NP Utrechtse Heuvelrug) /

De aalstreep op de rug van een konikpaard in de Oostvaardersplassen (NP Nieuw Land)

p. 10-11 Slenken (NP Lauwersmeer)

NATIONAAL PARK
VELUWEZOOM

PROVINCIE: GELDERLAND

OPPERVLAKTE: 5000 HA

OPRICHTING: 1930

LUSTOORDEN EN STILLE HEIDE

Nationaal Park Veluwezoom

Zoogdieren

Edelhert, damhert, ree, wild zwijn,
Schotse hooglander vos, das,
hermelijn, boommarter

Vogels

IJsvogel, raaf, roodborsttapuit, groene
specht, zwarte specht, IJslandse pony,
Schotse hooglander

Andere dieren

Adder, gladde slang, ringslang,
hazelworm, zadelsprinkhaan

Flora

Adelaarsvaren, paarbladig goudveil,
pijpenstrootje

Hotspots

Posbank

Veluwezoom is het oudste nationaal park van Nederland. Het werd in 1930 ingesteld maar eerder al kocht Natuurmonumenten, de grootste eigenaar en beheerder hier, er gebieden aan, zoals landgoed Hagenau in 1911. Dat was toen om rigoreuze kap van naaldhout te voorkomen. Veel later zouden die gespaarde maar eenvormige aanplantingen met vooral grove den ook deels worden omgevormd met loofbomen om de diversiteit te verhogen. De beroemde Posbank, die tot de klassieke uitjes van ons land behoort, ligt ook in Nationaal Park Veluwezoom.

Maar voordat we daarnaar kijken eerst een inzicht: grote delen van het park waren al eeuwen een soort recreatielandschap. Dat was voor een elite die over geld en vrije tijd beschikte en mobiel was. Zeker nadat stadhouder Willem II in 1647 het Hof te Dieren verwierf en in gebruik nam als jachtslot, werd de wijde omgeving bekend vanwege haar wildstand. (Het parkbos van Dieren zelf behoort overigens niet tot het huidige nationaal park.) De jacht bleef in de eeuwen daarna een belangrijk tijdverdrijf, maar in de achttiende en negentiende eeuw verrezen aan de zuidelijke flank van de Veluwe ook tal van buitenplaatsen, omdat het landschap er zo bekoorlijk is. Daarnaast werd het plezier van het chique buitenleven wel gecombineerd met een onderneming – dan moest het land eveneens inkomsten opbrengen uit bijvoorbeeld pacht en houtoogst. Veel van die grote gebouwen in het groen zijn weer verdwenen, maar sporen van de oude lustoorden en landgoederen zijn er volop.

De meeste bezoekers verkennen het nationaal park vanaf de zuidrand, waar ooit landgoed Heuven lag. De monumentale tuinmuur die een fruitgaard omzoomt, de plukken rododendrons, rode beuken of een zeldzame, magnifiek uitgegroeide treurwilg: het zijn allemaal aanwijzingen dat het landschap hier vroeger met stijl werd vormgegeven. Ook verschillende sierlijke nutsgebouwen zijn er nog, zoals het koetshuis, en, toch echt wel een statussymbool: het pauwenhuisje.

Het huis van landgoed Rhederoord bestaat wel nog. Het parkbos is onderdeel van het nationaal park. Het is een rijksmonument en dat betekent dat de eigenaar tot onderhoud verplicht is om verval te voorkomen. De structuren zoals die ooit ontworpen en aangelegd werden, blijven door gerichte kap, snoei, aanplant en maaibeheer intact. Op Rhederoord staan ook exotische bomen, zoals sequoia's, ooit uit de 'nieuwe wereld' aangevoerd.

In de achttiende eeuw vormden door aankoop de gronden van Biljoen en

Besneeuwde heuvels nabij Rheden /
Edelhert in de avondmist

Schotse hooglander bij de Elsberg

**‘IN DE VROEGE
OCHTEND KAN HET ER
WONDERSCHOON ZIJN,
ZEKER WANNEER ER WAT
MIST OVER DE DALEN EN
VELDEN HANGT.’**

Beekhuizen een geheel. De eigenaar, Van Spaen, liet er een romantisch landschapspark aanleggen dat al in 1790 voor het publiek toegankelijk werd. De bezoeker kon er van scène naar scène wandelen, allen zorgvuldig gecomponeerd maar veelal natuurlijk ogend en gestoffeerd met nieuwe ‘rustieke’ gebouwtjes. De waterval of Grote Cascade was de spectaculairste attractie. In de huidige wandelpaden, bruggetjes, waterlopen en vijver is nog een verre echo te ontdekken van de oude glorie. Het snoer van buitenplaatsen en landgoederen van de Veluwezoom, dat zich ver buiten het nationaal park uitstrekt, wordt terecht ook wel het Gelders Arcadië genoemd.

Helemaal aan de oostkant, bij Laag-Soeren, zijn er hele andere sporen van menselijke bemoeienis met het landschap te vinden. Hier werden in de achttiende eeuw sprengen aangelegd. Dat zijn kunstmatige beken die ontstonden door tot aan het grondwater, dat onder druk staat, de bodem weg te graven. Feitelijk creëerde men zo kunstmatige bronnen, de zogenoemde sprengkoppen. De ‘beken’ hadden, afstromend van de heuvels, genoeg kracht om watermolens, voor papierfabricage of in gebruik als wasserij, aan te drijven.

En dan de Posbank! De verspreking (Postbank) hoor je nog veelvuldig, maar het terrein ontleent zijn naam aan een stenen bank die er ter nagedachtenis van ANWB-directeur G.A. Pos is geplaatst. De Posbank is het deel van het nationaal park dat de meeste bezoekers trekt. En het is ook bijzonder mooi. Zeker als in de late zomer de heide paars kleurt en er zo vanaf september de bronstroep van de edelherten te horen is, wat burlen wordt genoemd. Ook het uitzicht, helemaal tot aan Hoog-Elten in Duitsland, is iets om niet te missen.

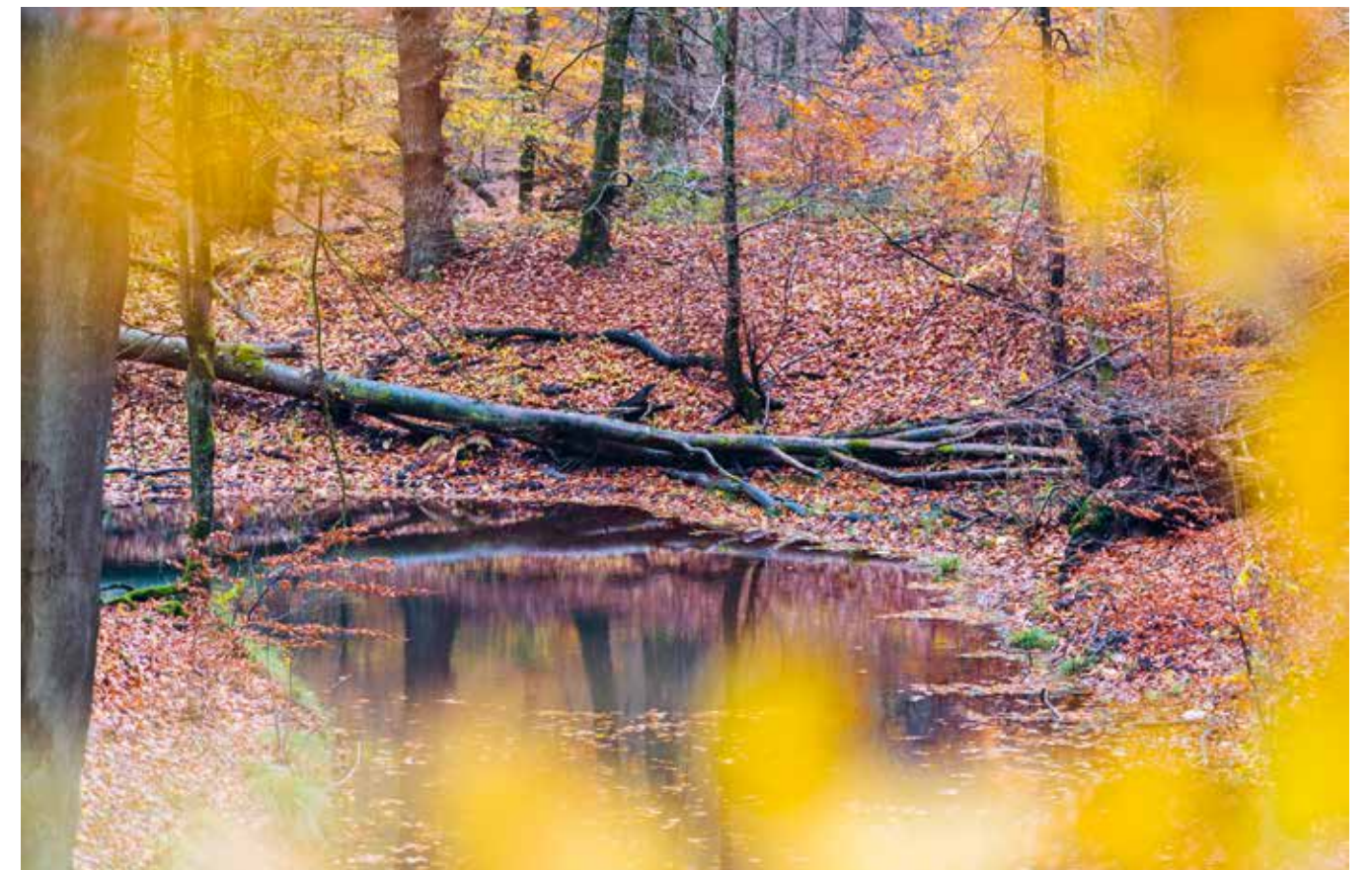
Boswachter Susanne Blommaert heeft een eenvoudige maar doeltreffende tip: bezoek het gebied tegen zonsopgang of -ondergang. ‘Er zijn dan veel minder mensen en in de vroege ochtend kan het er wonderschoon zijn, zeker wanneer er wat mist over de dalen en velden hangt, de dauwdruppels in de spinnenwebben glinsteren bij de eerste zonnestralen en een groot deel van de vogelwereld ontwaakt.’ Ook een aanrader: trek eens dieper het gebied in. Hoe verder weg van de (voormalige) luthoven en moderne voorzieningen als bezoekerscentra, hoe wilder de natuur er is. ‘Echte’ wildernis, zonder menselijke invloed, bestaat niet in Nederland. En ook een heide blijft alleen in stand wanneer er een vorm van beheer is – al hoeft die niet intensief te zijn. Begrazing met Schotse hooglanders en IJslandse paarden die door de mens geïntroduceerd werden in het gebied, zorgt ervoor dat het landschap open blijft en dat de heide niet het loodje legt omdat grassen de boel overnemen.

In Nationaal Park Veluwezoom is er voor Nederlandse begrippen een gigantisch maximaal hoogteverschil van haast honderd meter. De heuvels zijn in feite stuwwallen, in de een na laatste ijstijd door het landijs vooruitgeschoven. In de laatste ijstijd, die grofweg tienduizend jaar geleden eindigde, ontstonden door afstromend smeltwater de dalen, die soms diep ingesleten zijn. In de dalen werd door de wind löss afgezet waardoor deze tot op de dag van vandaag een stuk vruchtbaarder zijn dan de hogere (en drogere) delen.

De uitgestrekte heidevelden zijn een overblijfsel van een middeleeuws landbouwsysteem dat tot in de twintigste eeuw bleef bestaan. De heide maakte oorspronkelijk deel uit van gemeenschappelijke gronden, de marken,

→
Klapekster eet van een muis gespied in
een doornstruik

→
Een spreng in het herfstseizoen

zoals bijvoorbeeld de Rheder en Worthreder mark. Op de heide graasden schapen waarvan de mest en urine, vermengd met plaggen, gebruikt werden om landbouwgrond te verrijken. Al uit de zestiende eeuw zijn graasverboden bekend die moesten voorkomen dat de grond te intensief gebruikt werd.

Pas in 1930 werden de bovengenoemde marken opgeheven en de gronden verkocht. Uiteindelijk werden ze verworven door Natuurmonumenten. Door de komst van kunstmest waren boeren al eerder niet langer meer afhankelijk van schapen. Maar omdat de dieren wel een rol vervullen bij het open houden van het landschap, is er nog steeds een schaapskudde actief. Het open landschap blijft zo ook aantrekkelijk voor tal van insecten, zoals de extreem zeldzame zadelsprinkhaan, en reptielen, zoals gladde slang en levendbarende hagedis.

Het is uiteraard een prachtig plaatje: een schaapskudde met herder op de heide. Maar het functionele van zo'n kudde gaat verder dan alleen het openhouden van het terrein. De mest belandt nog steeds in de stal (die heet een potstal omdat mest er wordt opgehoogd of opgepot) en voorkomt zo dat de bodem in het natuurgebied steeds rijker wordt – waar heide niet tegen kan.

Wie eenmaal de drukte achter zich heeft gelaten, en noordelijk trekt, komt in een andere wereld terecht. In het voorjaar, en heel soms al in de winter, wanneer de heide nog grijs is, ziet het er geel van de gaspeldoorn. De tocht voert langs zandverstuivingen die als duinen in het landschap liggen. Ze zijn ooit ontstaan omdat de bodem en de begroeiing sterk werden aangetast door hout te oogsten, plaggen te steken of zand te winnen.

De Rheder- en Worthrederheide vormt het centrale deel van het nationaal park. Het zou een schande zijn dit gebied 'onnederlands' te noemen, maar het verrast bezoekers enorm en het wordt wel vergeleken met een savanne. Dat komt door de grote hoeveelheid pijpenstrootje die hier tussen de struikheide staat. Pijpenstrootje is een grassoort die in dichte pollen groeit en van juli tot september bloeit ze met grijze of iets blauwe aartjes. Maar een groot deel van het jaar staat de plant er goudvergeeld bij, over een oppervlak van vele honderden hectares. De gedachte aan verre oorden is er dan al snel. Het is onder ecologen overigens onderwerp van debat in hoeverre deze vergrassing van de heide erg is – waarbij ook goed gekeken moet worden naar de oorzaak. Is het een gevolg van beheer met minder begrazing, of vestigt het pijpenstrootje zich er omdat de bodem verrijkt wordt met stikstof die het gebied inwaait of meekomt wanneer het regent?

Vooralsnog is de Rheder- en Worthrederheide een gebied waar tal van zeldzame vogels zich ophouden. Het open gebied met her en der een solitaire berk, grove den of doornstruik en heel in de verte bosranden, is ideaal voor boom- en veldleeuwerik. In het voorjaar is de boomleeuwerik er als eerste. De roep van beide vogels is met wat oefening goed te onderscheiden. Het typische kwinkeleren van de veldleeuwerik (hét geluid van de zomer!) heeft een r-klank die bij de boomleeuwerik ontbreekt.

Ook de zeldzame klapekster (grauwe klauwier) voelt zich er thuis. In de meidoorns legt hij zijn voedselvoorraad aan door muizen of hagedissen aan doorns te spietsen. Het luchtruim wordt regelmatig doorkruist door buizerds. Deze roofvogels zijn niet (meer) zeldzaam maar blijven imposant en fascinerend om te

volgen (verrekijker mee!). Ze vangen kleine zoogdieren, vogels en amfibieën en scheuren met hun snavel stukken van hun prooi die ze verder afschermen met hun vleugels om te voorkomen dat andere dieren deze afpakken. De buizerd is overigens ook een aaseter die baat heeft bij het beleid van de beheerder om dode dieren in het terrein te laten liggen. Een andere aaseter die de weg naar het nationaal park heeft gevonden is de raaf. Hij broedt hier en in het aangrenzende Deelerwoud en foerageert op de heide.

De meest iconische dieren van het park, en eigenlijk van de hele Veluwe, zijn de reeën, damherten, edelherten en wilde zwijnen. Ze laten zich lang niet altijd zien, maar ook hier geldt de tip van de boswachter: bij ochtend- of avond-schemer maak je de meeste kans. En het spreekt voor zich dat je stil bent.

Aan de zuidoostkant van het park, waar het grenst aan landbouwgebieden, bebouwde kommen en drukke wegen wordt wild als beheermaatregel bejaagd. Het idee erachter is dat de dieren een schuwheid ontwikkelen en deze plaatsen mijden. Andere delen zijn als 'afschotvrije zone' veilig voor het wild. Het is echt een gebeurtenis om bijvoorbeeld een edelhert te zien dat zich onbespied waant. Totdat plotseling, bij het minste geluid, of bij een geur die het opsnuift, de houding verandert en het dier vlucht.

Tot slot, uitkijkend over de rollende, gele vlakke, dringt het besef door hoe kunstmatig wij de natuur begrensd hebben. Voor een deel lukt het om verbindingen te herstellen. Zo is er het ecoduct Terlet over de A50 dat het Deelerwoud verbindt met Nationaal Park Veluwezoom. Herten, wilde zwijnen, de Schotse hooglanders maar ook reptielen en insecten maken er gebruik van. (En voor mensen is er een voetgangerstunnel onder de snelweg, ter hoogte van Groenendaal.) En wie weet wat er in de toekomst nog mogelijk is. Het zou nu op allerlei bezwaren stuiten, maar helemaal aan de andere kant van de Veluwe geeft de natuur al aan wat zij zelf wil. Daar zwemmen de herten de IJssel over. \

**HET ZOU EEN SCHANDE
ZIJN DIT GEBIED
'ONNEDERLANDS' TE
NOEMEN, MAAR HET
VERRAST BEZOEKERS
ENORM EN HET WORDT
WEL VERGELEKEN MET
EEN SAVANNE.**

‘De stevige tocht heeft de kou uit mijn voeten verdreven en tevreden geniet ik nu van het uitzicht.’

Ik zit aan de rand van de heide uit te blazen na een heuvel-op-heuvel-afwandeling. De stevige tocht heeft de kou uit mijn voeten verdreven en tevreden geniet ik nu van het uitzicht. Ik schenk nét koffie uit mijn thermoskan als ik een opmerkelijk geluid hoor. *Kroah!* Ik kijk verrast omhoog. En weer, een zware, rollende *kroah-kroah*. Is dit echt waar, hoor ik nu raven? Het plezier wordt nog groter als ik ze daadwerkelijk zie. Twee zwarte vogels vliegen achter elkaar langs de bosrand. Grappig: hoewel de raaf een zeer grote vogel is, kan ik hun omvang toch niet goed inschatten. Er zijn geen andere vogels in de buurt om deze twee mee te vergelijken. Zijn het misschien toch kraaien? Ik pak mijn verrekijker erbij voor een betere kennismaking. Met een paar trage vleugelslagen steken ze het veld over en gunnen mij een blik van dichtbij. Ik zie een gekromde, zware, zwarte snavel, deels bekleed met kleine veertjes. De staart is breed uitgewaaierd. Ik weet het nu zeker; ik zie voor het eerst raven! ‘Ze deden niets spectaculairs, maar kippenvol op mijn armen,’ noteerde ik eind jaren negentig in mijn notitieboekje.

Tegenwoordig is de kans om een raaf te zien een stuk groter. Na lange tijd geheel uit ons land te zijn verdwenen – de jacht was ze fataal geworden – keerden ze in de jaren zeventig terug door herintroductie van raven uit Duitsland. Inmiddels zijn er zo’n 180 broedende paartjes. Dit is nog steeds een bescheiden aantal, maar je maakt toch een behoorlijke kans om ze te zien of horen, vooral in een gebied als de Veluwezoom. En dat gaat nooit vervelen. Het zijn intelligente dieren én pretmakers. Aan het einde van de winter zoek ik ze graag op; man en vrouw – die hun hele leven bij elkaar blijven – maken dan fantastische baltsvluchten. Een keer zag ik een grote groep bijeen op een veld. Eenmaal dichterbij vertelde mijn neus waarom: een dood ree. In het staartje van de winter zijn kadavers hun redding en daarmee is iets bijzonders: raven hebben de bijnaam wolvenvogels. Uit het buitenland is bekend dat wolven en raven samenwerken. Raven alarmeren de wolf als ze een potentiële prooi zien, en na een geslaagde jacht eten ze mee. In Nederland vliegen sinds kort raven met een ‘rugzakje’: hun zendertjes gaan ons leren of raaf en wolf dit eeuwenoude bondgenootschap ook hier weten te hervinden. Wat een bijzonder idee dat wanneer je een raaf ziet overvliegen, met zijn kalme slag, de kop opmerkzaam omlaag gericht, je mogelijk getuige bent van een veel groter verhaal.

Marieke \

Bloeiende hei op de Posbank